

příštího roku, diskusi s předními bojovníky za vítězství marxistického světového názoru v období mezi dvěma světovými válkami a v prvních letech výstavby socialismu v naší vlasti. Taková diskuse, již by se mohly zúčastnit významné osobnosti marxisticko-leninské vědy z různých oborů, by znamenala mnoho zvláště pro odhalení hlubších historických souvislostí současných ideových zápasů (např. s masarykismem, demokratickým socialismem apod.) a pro nejmladší generaci vědeckých pracovníků.

Akademik Sirácky a prof. Hrzal v závěrečném slově ocenili význam diskuse a potřebu zpracovat dlouhodobější koncepci práce vědeckého kolegia, která by z těchto podnětů vycházela.

Diskuse ukázala, že v důsledku dalekosáhlého vzájemného prostupování sfér života v rozvinuté socialistické společnosti jsou úkoly filozofie při plnění syntetické a metodologické funkce stále náročnější. Prvořadý význam má rozpracování kategorií, zákonů, celostního systému materialistické dialektiky (jako světového názoru a metodologie). Více pozornosti zřejmě bude nutně věnovat teorii sociálního a vědeckotechnického rozvoje (pokroku), dialektice sfér objektivní skutečnosti, zejména sociálních procesů, ale i analýze materiálu přírodních věd, metodologii společenských věd.

Růst úlohy vědeckého komunismu ve výzkumu rozvinuté socialistické společnosti je dán zaměřením na konkrétní rozbor zákonitostí rozvoje vedoucí úlohy dělnické třídy v socialistické společnosti. Vzájemné podmíněování a prostupování stránek společenského procesu nezmenšuje, ale zvyšuje úlohu vedoucí stránky, vedoucí hybné síly. Největší pozornost je nutno věnovat dalšímu propracování historické úlohy dělnické třídy a její vedoucí úlohy v podmínkách obou protichůdných formací – vzhledem k narůstání sociálních rozporů v kapitalismu, k náročným úkolům budování socialismu, k rozvoji vědeckotechnického procesu. Zvláště jde o problém podstaty této úlohy, o vývoj dělnické třídy, jejího jádra a „hranic“ (problém přechodných vrstev).

Sociologická analýza je jednou z podmínek vytváření stále dokonalejších forem sociální organizace, řízení, řešení problémů a rozporů, uvolňování velkých tvůrčích sil socialismu. Zvláště jde o výzkum sociálně třídní struktury a sociálně politických procesů, socialistického způsobu života a komunistické výchovy mas (zejména role pracovních kolektivů), vztahu k práci a vlastnictví. Úroveň profesionality výzkumu trvale roste, prohlubuje se jeho třídnost a stranickost.

Směrnice stranické práce, která klade velký důraz na efektivnost a kvalitu, stanoví také rozhodující kritérium výstavby a fungování organizace a řízení vědeckovýzkumné i propagandistické práce. Rychle roste význam teorie, její ideově teoretické a metodologické úrovně, kvality, co nejtěsnějšího spojení

s praxí, odůvodněnosti návrhů, odpovědnosti za výsledky, jakož i intenzifikaci vědecké činnosti. Velký význam má formování tvůrčí atmosféry, v níž by docházelo k zásadové konfrontaci názorů, k ověřování nových poznatků a zkušeností, ke koordinované činnosti, ke zlepšení toku informací.

Miloslav Formánek

Demografové o migraci

Letošní, v celkovém pořadí již osmou demografickou konferenci uspořádala Československá demografická společnost dne 19. května 1976 v Roztokách u Prahy; tématem jednání byly problémy migrace.

Úvodní referát K. Kühnla (Přírodovědecká fakulta University Karlovy, Praha) *Základní problémy struktury a vývoje migrací v ČSR* hned na začátku upozornil, že migraci je třeba pojímat jako širší sociální jev, při jehož analýze nelze vystačit s dosud převládajícím bilančním přístupem, který na člověka pohlíží jen jako na pracovní sílu. Z výsledků výzkumu stěhování obyvatelstva ČSR, které autor uvedl, plyne závěr, že vývoj migrace je účelné studovat v závislosti na vývoji prostorové distribuce obyvatelstva. Proto je také třeba zabývat se blíže faktory, které toto rozložení ovlivňují a které vyvolávají postupující koncentraci populace. Ve srovnání s dřívějším obdobím se tempo koncentrace v ČSR po druhé světové válce v důsledku rozvoje oblastí těžby a dosídlování pohraničí zpomalilo. Rozhodujícím faktorem dalšího soustřeďování obyvatelstva je stále ještě rozvoj průmyslu; jeho význam však postupně slábne a na jeho místo nastupují jiné nosné obory národního hospodářství, zvláště pak rozvoj terciárního sektoru v sídlech největší velikosti.

Rozvoj dopravy omezuje působnost faktoru vzdálenosti, která byla dříve pokládána za činitel zpomalující migraci obyvatelstva. Podle statistických údajů z poslední doby klesá význam vzdálenosti úměrně řádu sídel, mezi nimiž migrace probíhá; v migraci z velkých měst do hlavního města Prahy pak již vzdálenost prakticky žádnou roli nehraje. Důsledkem zdokonalování dopravy je rovněž rostoucí mobilita pracovních sil; v budoucnosti budou hrát stále větší roli dynamické formy koncentrace obyvatelstva, projevující se především dojíždkou do práce, zatímco rozmístění obyvatelstva se bude měnit pozvolněji. Proto je také účelné zkoumat v našich podmínkách migraci v těsné vazbě na další formy mechanického pohybu populace.

Na základě rozboru údajů o důvodech stěhování, které statistika od roku 1966 zachycuje, došel autor k závěru, že v průběhu let dochází k posunu těchto motivů; vcelku klesá frekvence důvodů ekonomické povahy a roste četnost důvodů mimoekonomických, z nichž nejdůležitější jsou důvody bytové. Váha jednotlivých skupin motivů se však různí podle velikosti sídel; zatímco u migrace

z malých sídel převažují mimoekonomické faktory, rozhodují ve velkých sídlech důvody ekonomické povahy. Referát a později i diskuse ovšem upozornily, že validita statisticky zjištěných důvodů migrace je omezena a že na nich založené rozbory lze brát jen s rezervou.

Problémům sociologického výzkumu migrace věnoval své vystoupení L. Kotačka (Výzkumný ústav výstavby a architektury, Praha). Jeho kritika některých pokusů o vytvoření sociologické teorie migrace (např. tzv. gravitační teorie) vyústila v závěr, že vyhovující teorii, která by byla založena na ověřených poznatcích o migraci a tvořila ucelený systém, sociologie dosud předložit nemůže. Referát poukázal na neadekvátnost individuálního, mikroanalytického přístupu k migraci a podtrhl nezbytnost jeho kombinace s objektivní, makroanalytickou orientací. V této souvislosti vyslovil L. Kotačka názor, že by bylo účelné omezit dosavadní roztržičnost a různými lokálními potřebami motivovaná šetření migračních záměrů a jejich důvodů a soustředit se spíše na široce koncipovaný o teoreticky argumentovaný výzkum základní problematiky migračních procesů.

V závěru referátu autor zdůraznil, že je třeba blíže sledovat souvislosti mezi migrací a pracovní mobilitou. Pro dosavadní situaci je příznačný nedostatek znalostí o objemu a struktuře pracovních příležitostí a o jejich rozložení v jednotlivých sídlech; v tomto směru by bylo také třeba zdokonalit stávající statistickou praxi.

Referát E. Součka (Vysoká škola ekonomická, Praha) byl zaměřen na *teoretické modely migrace*. Kritické zhodnocení dosavadních zahraničních zkušeností vyústilo v závěr o jejich malé využitelnosti v našich podmínkách. S vytvářením modelů migrace je spojena řada dosud neuspokojivě řešených metodických problémů, z nichž na prvním místě stojí způsob měření migrace. Z nabízejících se postupů je nejprůměrnější měřit migraci podle jednotlivých migračních proudů, tedy vždy pro konkrétní cílovou oblast. Při určování faktorů stěhování se zpravidla vychází z charakteristik dotčených území; působení těchto faktorů je pak filtrováno charakteristikami migrantů. V dosud nejčastěji aplikovaných regresivních modelech migrace je nejvýznamnější charakteristikou území jeho atraktivita, vyjadřovaná například vyšší průměrnou obyvatelstvem, objemem investic, počtem pracovních příležitostí, stupněm urbanizace apod. Z charakteristik migrantů bývají uvažovány jejich věk, pohlaví, profese, doba usedlosti, fáze životního cyklu apod. Většina užívaných modelů však vzájemné vztahy jednotlivých paralelně působících faktorů blíže neřeší a kombinuje je prostou multiplikací. Za perspektivně nejslibnější typ migračních modelů vhodných pro plánování a prognózuování považuje E. Souček pravděpodobnostní modely založené na markovovských řetězcích.

Modelování migrace se týkalo i vystoupení

A. Veselého (Výzkumný ústav výstavby a architektury, Praha). Hovořilo se v něm o koncepci *prognostického modelu migrace*, na němž autorka pracuje. Model je koncipován jako bilanční matice pro celé území ČSSR, odhad migrace je založen na dosavadní výši stěhování, na plánované bytové výstavbě a na některých dalších charakteristikách územních jednotek. Počet pracovních příležitostí nelze již podle názoru A. Veselého považovat za určující faktor dalšího vývoje stěhování.

Ve srovnání s minulými lety byl letos omezen počet referátů a ponechán větší prostor pro diskusi. Úvodní slovo do diskuse „*Hlavní úkoly výzkumu migrace*“ pronesl J. Musil (Výzkumný ústav výstavby a architektury, Praha). Následující rozprava přinesla řadu kritických názorů na stav dosavadních výzkumů migrace v ČSSR a mnoho podnětů pro další práci. Značná pozornost byla věnována zejména otázkám spojeným s plánovitým usměrňováním migračních procesů v socialistické společnosti, roli bytové výstavby jako jednoho z faktorů tohoto usměrňování, a účelnosti modelování migrace v podmínkách plánovaného hospodářství.

Konference potvrdila velký význam, který výzkumu migrace v naší společnosti přísluší, zdůraznila rozsah problematiky a naznačila perspektivní směry její analýzy.

Miroslav Foret, Michal Illner, Jiří Patočka

Změny v sociální a profesní struktuře průmyslových pracovníků v Uzbekské sovětské socialistické republice

Za téměř šedesát let budování socialismu se Uzbekistán proměnil z málo rozvinuté a v podstatě feudální země v moderní průmyslově vyspělou společnost, budující — spolu s ostatními národy Sovětského svazu — základy komunismu. Příklad středoasijských sovětských socialistických republik ukazuje názorně, jak je sama možnost překonání ekonomické, sociální a kulturní zaostalosti přímo bytostně spojena s rozvojem socialismu, který změnou vlastnických vztahů a přeměnou sociální struktury vytváří základní předpoklady rozvoje materiální i duchovní kultury těchto zemí, předpoklady ekonomického i technického růstu i jeho adekvátního využití. Středoasijské sovětské socialistické republiky (mezi nimi i Uzbekistán) jsou pozitivním příkladem socialistického typu industrializace a sociálního i kulturního rozvoje, představují vzor pro národy rozvojových zemí, který ukazuje, že rychlé překonání odvěké zaostalosti je možné a dosažitelné v podstatě během života jedné generace.

V současné době jsou pro sovětský Uzbekistán charakteristické v podstatě tytéž sociální procesy jako pro ostatní části Sovětského svazu. Jejich základem je spojení socialismu s přednostmi vědeckotechnické revoluce, což svými sociálními důsledky